

Nummer molenregister: 2

Gemeente:
Adorp

Dorp:
Adorp

Ligging:
Aan de noordkant van het dorp, ten oosten van de provinciale weg

Naam:
Aeolus

Eigenaar:
D. Kruijer

Mulder:
D. Kruijer, tevens eigenaar

Type:
Achtkante bovenkruier met stelling

Bouwgeschiedenis:
Gebouwd in 1851 door molenmaker Jacob Kortholt van Ruischerbrug voor B. G. Oosterhuis.

Bouwwijze:
Bekleed houten achtkant op stenen onderbouw en stenen tussenstuk; beklede houten kap; beide roeden zelfzwitchend met stroomlijnneus; vlucht 22 m.

Werktuigen:
Een koppel maalstenen en twee pelstenen.

Bedrijfsvaardigheid:
In restauratie

Staat van onderhoud:
In restauratie

Windbelemmering:
Geen

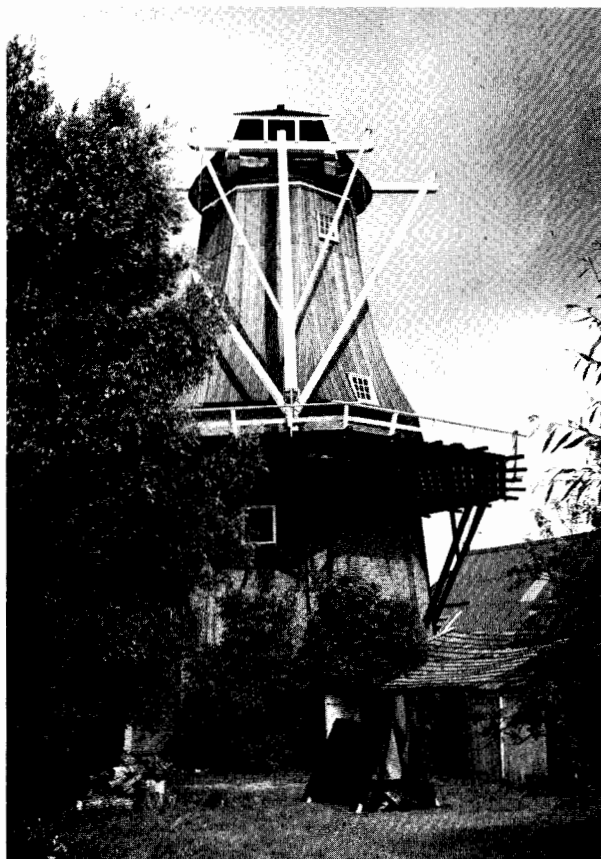
Bijzonderheden:

In 1946 met een provinciale subsidie gerestaureerd door molenmaker Chr. Bremer te Adorp voor f 3.000,—, in 1956 opnieuw hersteld door dezelfde molenmaker voor f 11.363,—; in 1956–1957 werd in deze molen een proef genomen met automatisch kruien en zwichten langs elektrische weg door de Stichting Electriciteitsopwekking door Windmolens, in samenwerking met aan aantal Groninger gemeenten.

Tot ongeveer 1876 stond er in Adorp nog een kleine korenmolen, een spinnekop met stelling, gebouwd vóór 1818, die omstreeks 1876 door de toenmalige eigenaar van de grote molen, J. A. Kraaima, werd aangekocht en afgebroken.

Tijdens de storm van 9/10 november 1969 is één roede beschadigd.

In 1977 werd om veiligheidsredenen het hekwerk uit de roeden genomen. Toen werd ook een restauratieplan opgesteld. De molenmakerij Doornbosch is in november 1980 met de restauratie begonnen.

eerlijk heeft gedragen. In februari 1842 wordt in het Wanderbuch – zie pag. 138 e.v. – aangetekend dat „Inhaber sich zwei Monate in Wichtringhausen hat aufgehalten”. Hij vertrekt dan weer naar Middelstum. Op 25 november 1845 bericht de burgemeester van Middelstum dat Heinrich Anton Bremer er zich drie jaren en negen maanden heeft opgehouden en zich eerlijk en braaf heeft gedragen. Hij gaat dan weer naar de Heimat. Op 11 mei 1846 verklaart het Amt Wennigsen dat Heinrich Anton Bremer zich drie maanden in Wichtringhausen heeft opgehouden en teruggaat naar Middelstum, „über Nienburg, Kloppenburg, Groningen, auf Middelstum”. En tenslotte verklaart de burgemeester van Middelstum op 15 december 1852 dat de houder van het Wanderbuch zich steeds ordentelijk en braaf heeft gedragen.

Hij is dan ondertussen op 29 augustus 1851 in Middelstum getrouwd met Barbara Garmts Klimp, en vestigt zich aldaar als molenmaker, waar hij in 1881 overleed, oud 64 jaar.

Heinrich Anton Bremer uit Wichtringhausen schijnt afkomstig te zijn uit een oud molenmakersgeslacht, getuige de afbeelding op pagina 218 van het werk van Wilhelm Kleeberg, Niedersächsische Mühlengeschichte, Verlag Bösmann, Detmold 1964, voorstellend een opschrift op een steenbalk van een standerdmolen:

„H.L. Menke als Vormund

„F.D. Bremer als Meister

„Erworben 1941 van H. Berberich

„1947 umgebaut mit den Tischlermeistern Busch und „Hünnecke”

Deze molen staat te Wettmar, gelegen tussen Hannover en Celle, niet ver dus van Wichtringhausen. Op 8 december 1853 – Heinrich Anton Bremer was toen 36 jaar – wordt er een zoon geboren, Christiaan, die bij zijn vader in het bedrijf kwam. Hij nam later het bedrijf over, dat na 1900 verplaatst werd naar Noorderhoogebrug dicht bij de bestaande windmolen aldaar. Drie jaar later werd de zaak nogmaals verplaatst, nu naar de Singelweg in Groningen.

Christiaan Bremer bouwde in 1891 de nieuwe molen „Eva” te Usquert (nr. 124) voor K.E. Welt. Daarbij paste hij zelfzwichting en zelfkruiging toe. „Eva” was daarmede de eerste molen in Nederland die aldus werd uitgerust.

De toepassing van de zelfkruiging, door middel van een zogenoemde windroos achter op de kap, is in Nederland beperkt gebleven, doch de zelfzwichting, met jaloeziekleppen, vond – uitgaande van Usquert – vooral in deze streek veel toepassing. Christiaan, die in 1929 op 76-

Heinrich Anton Bremer, geboren in 1817 in Wichtringhausen, in het toenmalige koninkrijk Hannover, ging met zijn „Wanderbuch”, afgegeven door de officiële instantie in Hannover op 31 maart 1838, op stap naar Nederland. Hij reisde „über Nienburg nach Groningen”. Zijn doel was het dorp Middelstum, waar hij in de leer ging bij de molenmakersfirma Hoving, die in 1839 een geheel nieuwe pel- en korenmolen zou bouwen voor mulder G.J. Nienhuis te Garsthuizen; diens molen was in het jaar daarvoor omgewaaid. Op 1 augustus van dat jaar werd de nieuwe, nu nog bestaande molen (nr. 114) in bedrijf gesteld. Heinrich Anton Bremer is daarbij werkzaam geweest. Burgemeester Plaat van Middelstum certificeert 6 december 1841 dat Heinrich Anton Bremer zich gedurende zijn verblijf in Middelstum braaf en

jarige leeftijd overleed, werd opgevolgd door zijn zoon Thomas, geboren in 1886. Thomas verhuisde naar Paterswolde, gemeente Eelde. Hiermede verhuisde ook de molenmakerij, die Thomas al in 1925 van zijn vader had overgenomen, naar Paterswolde. Het verplaatsen van een molenmakerswerkplaats was toen nog niet een omvangrijke zaak; daarin werd toen nog niet zo veel gemaakt als thans. Veel werd ter plaatse van de molen uitgevoerd. In 1926 ging Thomas verhuizen naar Adorp, centraal in een molengebied gelegen en aan een spoorweg.

Thomas Bremer en zijn vrouw Annechien Horn hadden drie kinderen, waaronder twee zonen, Christiaan en Jacob, die beiden in het voorvaderlijk beroep gingen. Thomas heeft een mensenleven lang in de molenmakerij gewerkt. Zijn vakmanschap werd geroemd. Hij moet een goede leermeester geweest zijn voor zijn zonen Chris en Jacob. Thomas droeg in 1959 zijn zaak over aan zijn beide zonen.

Velen kennen de plaats van de molenmakerij in Adorp, met vooraan op het erf het in 1929 gebouwde woonhuis, dat tot voor enkele jaren Tacja heette, een samenvatting van de namen Thomas, Annechien, Christiaan, Jacob en Aaltje. Thomas woonde hier met zijn vrouw tot 1959; daarna werd dit het woonhuis van Chris Bremer en zijn vrouw.

De laatste jaren van zijn leven woonde Thomas in Paterswolde, waar hij in 1961 overleed. De molenmakerij staat nog altijd in Adorp, aan de Provinciale Weg 28. Het is een dubbele werkplaats, waarvan er één extra lang *gebouwd is om stalen molenroeden, tot een lengte van zelfs 30 meter, te kunnen maken.* De jongste zoon, Jacob, moest zich in 1971 om gezondheidsredenen terugtrekken, zodat de firma daarna alleen gedreven werd door de oudste zoon Christiaan, die dit tot zijn 65-ste verjaardag volhield. In 1976 verhuisde hij met zijn vrouw Anje Smith, die vele jaren de administratie voor haar rekening had genomen, naar Eelde.

Bij gebrek aan een opvolger voor de molenmakerij in zijn eigen familie vond hij in de aannemersfirma Dunning een goede opvolger, waarmee de vakbekwame medewerkers een nieuwe baas kregen.

Chris Bremer bleef een tijdlang als adviseur aan de nieuwe zaak, die de naam Bremer blijft voeren, verbonden. Dit adviseurschap eindigde officieel op 1 augustus 1976, maar dit heeft niet verhinderd dat Chris Bremer bij sommige speciale technische problemen nog graag wordt geraadpleegd.

Net als Harm Wiertsema is ook Chris Bremer van mening dat hij de bloeitijd van de molenbouw niet meer

Oud-molenmaker Chris Bremer en zijn vrouw Anje Smith

heeft meegemaakt. Van opdrachten van molenaars of van een polderbestuur tot het bouwen van een geheel nieuwe molen kwam het in zijn tijd al niet meer. Dit wil niet zeggen dat het niet tot een rendabel bedrijf kon komen. Dit gelukte de firma Bremer althans wel. In 1931 werd het transport gemoderniseerd door de aanschaf van een auto. De tijd dat molenmaker Helenius ten Have van Mensingeweer omstreeks het midden van de vorige eeuw met paard en rijuig langs de molens reed, was voorbij, evenals de aanwezigheid van een muziekkorps bij het ophijzen van de molenonderdelen. Het restaureren en onderhouden van de nog bestaande molens was hoofdzakelijk geworden. Langzaam maar zeker werden de molens in het landschap als een onmisbaar element ervaren. *En niet alleen in ons land. In vele landen van Europa en daarbuiten is men erop gericht de nog aanwezige molens te behouden en zo mogelijk te restaureren.*

In dit opzicht heeft Chris Bremer zijn steentje bijgedragen. Zo restaureerde hij in de jaren 1935-'36 de korenmolen „Welgelegen”, anno 1796, te Rondebosch op het landgoed Groote Schuur Estate bij Kaapstad, waarvan alleen de „shell” nog over was. In 1958 en 1960 werd hij geroepen bij het herstel van de grote „most glorious mill” van het graafschap Kent in Cranbrook, in het zuiden van Engeland. Dit is een achtkante bovenkruier, in Engeland smockmill genaamd, gebouwd in 1814, en ongeveer 75 voet hoog.

Hoe is de molenmakersopleiding van Chris Bremer nu eigenlijk verlopen? Na zijn M.U.L.O.-opleiding begon hij zijn vakopleiding bij de machinistenschool te Amsterdam. Vader Thomas vond die machinistenschool goed passen bij zijn technisch ingestelde zoon. Toch kwam hij in het beroep van zijn vader terecht, omdat het werk hem ging boeien als hij in de vakanties meehielp. En zijn

technische aanleg kwam hem hierbij goed van pas.

Na de bevrijding in 1945 dreigden er grote moeilijkheden toen de fa. Pot van de *Kinderdijk ophield met de fabricage van stalen geklonken roeden*. De fa. Gorter in Hoogezand heeft toen – met de inbreng van Wieringa uit Vierverlaten, die vroeger als smid bij de fa. Pot roeden had gemaakt – nog enige geklonken stalen roeden gemaakt. Deze fabricage kreeg echter geen vervolg. Daarom besloot vader Bremer met zijn beide zoons over te gaan tot het zelf fabriceren van nieuwe stalen roeden, maar nu niet meer geklonken, maar gelast. Aanvankelijk stond men daar met enig wantrouwen tegenover, maar de gelaste stalen Bremerroeden hebben tenslotte een goede naam gekregen. De eerste roede werd geleverd in 1949 te Metslawier en het aantal gemaakte en afgeleverde roeden bedraagt nu ruim 200.

Uiteraard speelt de aandrijftechniek in de molenmakerij een grote rol, eigenlijk de hoofdrol. Dat heeft molenmaker Chris Bremer altijd bijzonder aangetrokken, vooral als er speciale problemen aan de orde waren, zoals bij de koren- en pelmolens en bij de watermolens, die zowel op windkracht als op motorische kracht moeten kunnen draaien.

Een ander interessant onderwerp, dat ook zijn speciale belangstelling heeft gehad, is de electriciteitsopwekking door windmolens. De vereniging „De Hollandsche Molens” ging in de jaren vijftig onderzoeken of de molens op een nieuwe manier meer rendement zouden kunnen opleveren. Immers, de molens hadden veel van het werk dat zij in de afgelopen jaren zo goed hadden gedaan, verloren. Een nieuwe taak zou het opwekken van elektrische stroom kunnen zijn, met het doel de opgewekte energie te leveren aan de plaatstelijke distributienetten. *Op initiatief van de vereniging werd in 1953 opgericht de Stichting Electriciteitsopwekking door Windmolens*, met als secretaris-penningmeester ir. F.D. Pigeaud, met wie de heer Bremer sinds 1955 intensief contact heeft gehad.

Dit resulteerde in 1955 in de bouw van een tandemopwekinstallatie in de korenmolen „De Hoop” te Wervershoof en in het aanbrengen van een automatische zelfkruiinrichting en zelfzwiching, met commandomoer in 1957 in de molen van Adorp, in een tandem elektrische installatie in de korenmolen „De Kraai” te Westbroek (U.), en tenslotte in de ombouw in de jaren 1960-’64 van de oude korenmolen „De Traanroeiër” te Oudeschild op Texel. „Het streven de windmolens als instrument zo goed mogelijk te handhaven sprak mij altijd sterk aan” zegt Chris Bremer. Van oudsher bestond dit streven bij de bovengenoemde vereniging, die in 1924 een prijs-

vraag uitschreef voor vindingen ten bate van windmolens. Dit heeft onder meer geleid tot de vinding van de dekkerwiek. Het „verdekkeren” van molenwieken is in de provincie Groningen sinds 1932 door de fa. Bremer in licentie uitgevoerd.

Van 1928 tot 1942 is de dekkerwiek op de volgende 26 molens in de provincie Groningen aangebracht.

Korenmolen in Cranbrook (Engeland)

jaartal	molen- nummer	omschrijving
1 1928	48	Watermolen De Onnerpolder, Onnen
2 1928	108	Watermolen Hooilandspolder, Slochteren Na 1932 werden de dekkerwieken door de fa. Bremer in licentie aangebracht.
3 1932		Koren- en pelmolen „De Zilvermeeuw”, Stedum
4 1932		Koren- en pelmolen „De Haas”, Roodeschool.
5 1932	74	Koren- en pelmolen „De Hoop”, Middelstum
6 1932	89	Koren- en pelmolen „De Leeuw”, Oldehove
7 1932	118	Watermolen Barnheemsterpolder, Stedum
8 1933	6	Watermolen Zuider Olingerpolder, Laskwerd
9 1933	9	Watermolen Oostelijke Bedumerpolder, Bedum
10 1933	81	Watermolen „De Bolderij”, Noordbroek
11 1933	65	Koren- en pelmolen „De Nijverheid”, Warfhuizen
12 1933	78	Watermolen Grote Breeksterpolder, Westerwijtwerd
13 1933	13	Watermolen polder Koningslaagte, Zuidwolde
14 1933	135	Koren- en pelmolen „De Ster”, Winsum
15 1934	34	Koren- en pelmolen „De Vier Winden”, Pieterburen
16 1934	7	Koren- en pelmolen „De Jonge Hendrik”, Den Andel
17 1934	140	Koren- en pelmolen „Fortuna”, Noordhorn
18 1934	82	Watermolen Noordermolenkolonie, Noordbroek
19 1934	85	Watermolen Noorderpolder, Noorddijk
20 1935		Koren- en pelmolen „De Blokken”, Baflo
21 1935	45	Watermolen polder „Vereniging”, Pieterzijl
22 1941	41	Watermolen Besheerpolder, Lutjegast
23 1941	71	Koren- en pelmolen Niebert
24 1941		Rijkswatermolen Nieuweschans
25 1941		Watermolen Boltjerpolder, Ten Boer
26 1942	137	Koren- en pelmolen „De Leeuw”, Zeerijp

Hoewel dekkerwieken in Groningen niet verdwenen, zelfs bij restauraties soms wel doelbewust in stand worden gehouden, heeft de firma Bremer na 1945 veel wieken gestroomlijnd volgens het systeem Van Bussel (zie pagina 47). Bij gestroomlijnde wieken is extra aandacht nodig voor een goede remwerking. Hierbij kregen de bremer-remkleppen bekendheid. Met dit systeem is het uiteinde van de stroomlijnneus draaibaar. Eerst werden deze naar links draaiend gemaakt, hetgeen de snelheid reeds sterk verminderde. Tegenwoordig werkt de firma Bremer met rechts draaiende stroomlijnneuzen, ook bij dekkerwieken, waarmee de herbouwde Krimstermolen (nr. 9) en „De Biks” (nr. 48) zijn uitgerust. De molenaar heeft dan de molen altijd in zijn macht.

De firma Bremer heeft het altijd belangrijk gevonden de bediening van molens zoveel mogelijk probleemloos en comfortabel te maken. In dit verband dient de rond-

gaande kruiketting, het zelf-instellende halslager en het toepassen van kogellagers vermelding.

„Toch is het de loonpost voor de mulder, die de wind-
„watermolens bijna hebben uitgeschakeld. Molenaars
„zouden vaste uren moeten kunnen werken, maar daar
„houdt de wind geen rekening mee. Overigens zien wij
„het terugdringen van menselijke arbeid alom in onze
„maatschappij. Een eigenaar kan er eerder toe komen de
„windmolen als instrument de rug toe te keren, als het
„functioneren slecht werd. Maar volgens mij kwam het
„te vaak voor dat een molen onvoldoende werd hersteld
„om goed te kunnen draaien.

„Het is maar een geluk dat juist de laatste tijd de molens
„weer meer in ere zijn gekomen; kijk maar naar de
„vrijwillige molenaars”,
aldus de heer Chris Bremer.

Met toestemming overgenomen uit: Groninger Molenboek
door B. van der Veen
Wolters Noordhoff / Bouma's Boekhuis bv
Groningen 1981 ISBN 90 6243 020 1